

Е.С. ЗЕЛЕНЯК,
помічник прокурора Великоберезнянського району
(Науковий керівник доцент П.Ф. Немеш)

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОЦІНКИ ДОКАЗІВ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Ключові слова: правові норми, оцінка доказів, цивільний процес.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Важливе значення для розуміння оцінки доказів у цивільному процесі відіграє усвідомлення системи правових норм, що регламентують питання оцінки доказів у цивільній справі та їх галузева приналежність. Пізнати належним чином оцінку доказів у цивільному процесі, дати адекватну інтерпретацію теоретичним положенням питань оцінки доказів при розгляді і вирішенні цивільних справ, які опираються на нормативний матеріал, визначати недоліки існуючої правової регламентації питань оцінки доказів та вказувати на перспективи подальшого розвитку вітчизняного законодавства у сфері оцінки доказів неможливо без належного розуміння, які саме правові норми присвячені питанням оцінки доказів та яке правове утворення виникає в результаті їх поєднання в органічне ціле.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями нормативної регламентації оцінки доказів у цивільному процесі займалися такі вчені як Т.М. Барабаш, К.І. Лельчицький, С.М. Михайлов, В.В. Спесівов, Т.В. Цюра, С.Я. Фурса тощо.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою даної статті є визначення сутності сукупності та характеру

правових норм, які регламентують оцінку доказів у цивільному процесі

Виклад основного матеріалу дослідження з новим обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Якщо виходити з положення чинного ЦПК України, то можна виокремити ряд статей, які присвячені питанням оцінки доказів у цивільному процесі і, що характерно, їх розташування не є компактним, тобто вони не об'єднані в окремий структурний підрозділ даного кодексу.

У першу чергу слід вказати на існування ст. 212 ЦПК України, яка так і називається «Оцінка доказів», у якій законодавець відображає правила оцінки доказів (суд оцінює докази за своїм внутрішнім переконанням та жоден із доказів для суду не має наперед встановленого значення), зміст оцінки доказів (належність, допустимість, достовірність, достатність доказів та їх взаємний зв'язок у їх сукупності), а також визначає процедуру відображення результатів оцінки доказів у рішенні суду (мають бути вказані мотиви прийняття чи відмови доказів).

Проте окрім вказаної статті у нормах ЦПК України можна також виділити ряд положень, які будуть мати безпосереднє відношення до питань оцінки доказів. У цьому контексті зразу варто звернути увагу на Главу 5 Розділу I ЦПК України, яка на-

зивається «Докази», де методологічно розкривається необхідна інформація для здійснення правильної оцінки доказів у цивільній справі. Дається визначення того, а що можна вважати доказом (ст. 57 ЦПК України) відповідь на питання, а які докази є належними (ст. 58 ЦПК України) або допустимими (ст. 59 ЦПК України), вказівка, що доказування не може базуватися на припущеннях (ч. 4 ст. 60 ЦПК України), особливість оцінки преюдиційних актів як письмових доказів (ч. 3, 4 ст. 61 ЦПК України), специфіку оцінки окремих видів доказів, зокрема, пояснення сторін, третіх осіб та їх представників, показів свідків, письмових, речових доказів та висновку експерта (ст. 62–66 ЦПК України).

Істотне значення в розумінні правової регламентації оцінки доказів нормами ЦПК України будуть мати статті, які регулюють попередню оцінку доказів на етапі їх збору в цивільному процесі. Тут варто звернути увагу на такі процесуальні дії як судові доручення щодо збирання доказів, де в ухвалі про судові доручення слід вказати, які обставини підлягають з'ясуванню (ч. 2 ст. 132 ЦПК України); забезпечення доказів, де заявнику потрібно буде вказувати суду, які факти можуть бути підтверджені доказами, що забезпечуються (ч. 1 ст. 134 ЦПК України); виклик свідка, де в заяві про його виклик слід вказати, які обставини справи він може підтвердити (ч. 1 ст. 136 ЦПК України); витребування доказів, де в заяві про витребування слід вказати, які обставини цей доказ може підтвердити (ч. 2 ст. 137 ЦПК України); призначення судом експертизи, якщо це необхідно для з'ясування обставин справи, що мають значення для її вирішення (ч. 1 ст. 143 ЦПК України). Вказані норми належать до тих, які регламентують оцінку доказів у цивільному процесі, так як в теорії цивільного процесу виділяють такий вид оцінки доказів як попередня оцінка, що дається судом до винесення рішення у справі по суті саме на етапі збору та дослідження доказів у цивільній справі [9, 144; 11, 252].

До правових норм, які мають безпосереднє відношення до оцінки доказів у цивільному процесі також відносяться норми, які регламентують специфіку оцінки доказів у різних видах проваджень. Зокрема, ч. 2 ст. 303 ЦПК України, яка встановлює особливість оцінки доказів судом при апеляційному провадженні, ч. 1 ст. 335 ЦПК України, яка визначає особливість оцінки доказів судом при касаційному провадженні, ч. 2 ст. 405 ЦПК України, що визначає особливість оцінки письмових доказів судом при відновленні втраченого судового провадження.

Слід відзначити, що питання оцінки доказів міститься не тільки в нормах ЦПК України, але може бути зафіксовано й в інших нормативних актах, особливо, коли необхідно вирішувати питання, що пов'язані із допустимістю засобів доказування у цивільну справу. Зокрема, якщо говорити про ЦК України, то варто пригадати правило, зафіксоване в ст. 218, де вказується, що при недотриманні письмової форми правочину, факт вчинення правочину або оспорювання його окремих частин може доводитися письмовими доказами, засобами аудіо-, відео запису, іншими доказами, окрім показів свідків. А тому, якщо буде подана заява про виклик свідка тільки для підтвердження факту укладення правочину, який необхідно було здійснити у письмовій формі суд таку заяву задовольняти не повинен.

Якщо мова йде про допустимість до цивільної справи речових доказів, то питання їх допустимості в цивільну справу буде залежати від дотримання встановленого законом порядку їх отримання (ч. 1 ст. 59 ЦПК України). Вказана норма ЦПК України є бланкетна до тексту інших нормативних актів, які регламентують доступ, використання та захисті тих чи інших речей, що залучаються в цивільну справу в якості доказів. У цьому контексті варто згадати про такий вид речових доказів як аудіо- та відеозапис, які можуть бути використані для підтвердження обставин цивільної справи

і, отримання яких в Україні регламентується численними нормативними актами у сфері створення, використання та захисту інформації. Так, в одній з цивільних справ про захист честі та гідності суд не взяв до уваги копію відеозапису трансляції телепрограми, оскільки він був отриманий з невідомих джерел з порушенням встановленого порядку ст. 48 Закону України «Про телебачення та радіомовлення» [4], який передбачає, що «телерадіоорганізації мають записувати та зберігати протягом 14 днів від дати розповсюдження всі передачі, що були розповсюджені на каналі, якщо в цей строк не надійшло скарги щодо їхнього змісту. У разі подання скарги щодо змісту передачі її записи зберігаються до того часу, поки скаргу не буде розглянуто і рішення стосовно неї не буде прийнято у визначеному порядку» [6].

Отже, як бачимо норми, які регламентують питання оцінки доказів у цивільному процесі можуть міститися не тільки в актах процесуального характеру, але й в нормативних актах матеріально-правового спрямування. Як свого часу писала І.В. Решетнікова, «істотною особливістю законодавчого регулювання доказування є поєднання процесуальних і матеріально-правових джерел» [5, 17].

Те, що правові норми, які мають відношення до оцінки доказів у цивільному процесі, компактно не є розташовані з одного боку, виступає серйозним недоліком, який позитивно не впливає на застосування норм, що присвячені оцінці доказів, але з іншого – автор чітко усвідомлює ті фактори, що вплинули на таку техніку законодавчого творення цієї проблеми. Справа в тому, що питаннями оцінки доказів пронизаний весь цивільний процес, де воно може мати місце навіть до звернення з позовною заявою в суд, якщо особа просить застосувати заходи по забезпеченні доказів (ч. 3, 4 ст. 133 ЦПК України). Тому правове регулювання тих чи інших процесуальних дій, елементом яких буде виступати оцінка доказів повинно здійснюватися предметно

щодо даних дій, а не стосовно оцінки доказів, яка покликана забезпечити їх адекватне здійснення. Крім того, ряд питань, які присвячені оцінці доказів (зокрема, допустимість тих чи інших видів доказів у цивільну справу) об'єктивно не можна поєднати не те що в одному структурному підрозділі певного нормативного акту, але навіть у зосередити ці норми у рамках одного нормативного акту. А тому, як писав С.М. Михайлов (про допустимість доказів – Авт.) законодавець встановлює загальні орієнтири, що використовуються в оцінці доказів [2, 20], які у подальшому деталізуються іншими нормативними актами. Проте це не означає, що які-небудь загальні питання, присвячені оцінці доказів у цивільному процесі, не можна виокремити у окремий структурний підрозділ ЦПК України.

Для теорії цивільного процесу важливо визначитися з тим, що собою представляє сукупність правових норм, які регламентують питання оцінки доказів у цивільному процесі. Окремі учені, говорячи про правову регламентацію оцінки доказів, називають дану сукупність правових норм правовим інститутом [8, 17].

Структурна належність відповідної сукупності правових норм до такого правового утворення як правовий інститут важливо не лише в чисто науковому, пізнавальному плані. Правовий інститут – основний структурний підрозділ галузі права, законодавчі органи у своїй нормотворчій діяльності не можуть не враховувати цю обставину. Розвиток галузей права, вдосконалення законодавства повинні відбуватися через розвиток саме правових інститутів [12, 61–67], адже галузі права формуються безпосередньо через правові інститути, а не правові норми.

Природа і особливості правового інституту можуть бути правильно зрозумілі у тому випадку, якщо виходити з того, що інститут – така спільність норм-приписів, яка у свою чергу є елементом наступного, головного підрозділу – галузі права. З роз-

глядуваної точки зору правовий інститут є базою, основою галузі права [1, 119].

Досліджуючи питання утворення і класифікації інститутів цивільного процесуального права як окремої галузі права, Ю.К. Осіпов зазначає: не будь-які групи правових норм необхідно об'єднувати під поняттям правовий інститут, а слід керуватися певними критеріями при його вирішенні [3, 54]. Далі учений пропонує в основу поділу цивільного процесуального права на інститути взяти класифікацію регульованих даною галуззю права суспільних відносин, яка би відображала у своїй основі діяльність суду по застосуванні норм матеріального права [3, 57]. Ось чому класифікація цивільних процесуальних відносин по стадіям цивільного процесу виступає підставою для об'єднання норм цивільного процесуального права у правові інститути. Звідси можна виділити інститут порушення цивільної справи, інститут підготовки справи до судового розгляду, інститут судового розгляду справи та її вирішення по суті, інститут перевірки законності та обґрунтованості судових рішень тощо.

Разом з тим, за таким підходом неможливо виділити правовий інститут оцінки доказів, оскільки питання оцінки доказів пронизує весь цивільний процес. Мало того, оцінку доказів взагалі розглядають як окремий етап судового доказування. Проте як влучно зазначив С.С. Алексєєв формування правового інституту підпорядковано ряду системоутворюючих факторів, так як правові інститути охоплені процесом спеціалізації [1, 136]. Ось чому для визначення характеру сукупності правових норм, які регламентують оцінку доказів у цивільному процесі за галузевими критеріями потрібно розглянути класифікацію процесуальних інститутів у цивільному процесі, у першу чергу на загальні та спеціальні.

Ю.К. Осіпов вказує, що спеціальними правовими інститутами цивільного проце-

суального права є та сукупність правових норм, яка регулює відокремлені види однорідних суспільних відносин по стадіям. Під загальними правовими інститутами слід розуміти групу правових норм, яка регламентує загальні сторони, що притаманні не окремому процесуальному правовідношенню, а всій їх системі по конкретній справі як цілому. Інакше кажучи, якщо спеціальні правові інститути регулюють ті сторони однорідних суспільних відносин, які є особливими, то загальні правові інститути – ті сторони, які є у даних однорідних відносинах загальними, спільними [3, 55, 59].

Якщо даний поділ правових інститутів у цивільному процесуальному праві на загальні та спеціальні перенести на групу правових норм, що регулює оцінку доказів у цивільному процесі, то можна з очевидністю вказати на загальний характер правових норм, які регламентують питання оцінки доказів, оскільки ними пронизаний весь цивільний процес, від початкової до кінцевої стадії.

На загальний характер доказування у цивільному процесі свого часу вказували багато вчених-процесуалістів, що визначали характер правових норм, які регламентують доказування у цивільному процесі [7, 15; 10, 33].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Таким чином, оцінка доказів в цивільній справі носить загальний характер так як питання оцінки доказів, виходячи з того, що входить у структуру предмету доказування по цивільній справі (юридичні факти матеріального і процесуального характеру), проявляється на будь-якій стадії цивільного процесу. Сукупність правових норм, які регламентують оцінку доказів в цивільному процесі утворює окремий правовий інститут, що функціонує в рамках доказового права.

Список літератури:

1. *Алексеев С.С.* Структура советского права / С.С. Алексеев. – М.: Юрид. лит., 1975. – 264 с.
2. *Михайлов С.М.* Оценка доказательств судом второй инстанции в гражданском судопроизводстве: дисс. ... кандидата юрид. наук: 12.00.15 / С.М. Михайлов. – М., 2001. – 212 с.
3. *Осипов Ю.К.* Понятие институтов гражданского процессуального права / Ю.К. Осипов // Правоведение. – 1973. – № 1. – С. 54–60.
4. Про телебачення і радіомовлення. Закон України від 21 грудня 1993 р. за станом на 10 серпня 2012 р. [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 10. – Ст. 43. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3759-12>
5. *Решетникова И.В.* Доказательственное право в российском гражданском судопроизводстве : автореф. дисс. ... докт. юрид. наук: спец. 12.00.03 / И.В. Решетникова. – Екатеринбург, 1997. – 46 [1] с.
6. Рішення Гагарінського районного суду м. Севастополя в цивільній справі від 31 травня 2011 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/17771968>
7. Советский гражданский процесс. Учебник / [М.Т. Авдюков, Д.Д. Аверин, С.В. Анасова, А.А. Добровольский и др.]; под ред.: А.А. Добровольского. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1979. – 367 с.
8. *Спесивов В.В.* Оценка доказательств в гражданском и арбитражном процессе: дисс. ... кандидата юрид. наук: 12.00.15 / В.В. Спесивов. – Саратов, 2011. – 285 с.
9. *Треушников М.К.* Судебные доказательства / М.К. Треушников. – М.: Городец, 2004. – 272 с.
10. *Фартхадинов Я.Ф.* Источники гражданского процессуального права / Я.Ф. Фартхадинов. – Казань : Изд. Казан. Ун-та, 1986. – 174 с.
11. *Штефан М. Й.* Цивільний процес: [підруч. для юрид. спеціальностей вищих закладів освіти] / М.Й. Штефан. – К.: Ін Юре. – 1997. – 608 с.
12. *Якушев В.С.* О понятии правового института / В.С. Якушев // Правоведение. – 1970. – № 6. – С. 61–67.

РЕЗЮМЕ

В статье автором анализируются сущность и характер правовых норм, которые регламентируют оценку доказательств в гражданском процессе, исходя из положений норм гражданского процессуального законодательства и норм материального законодательства.

SUMMARY

In the article the author analyzes the legal rules' essence and character that govern the evaluation of evidence in civil proceedings, on the basis of the rules of civil procedure law and substantive law.

*Рекомендовано кафедрою цивільного,
господарського права та процесу*

Подано 05.09.2012.